

Szeged néprajza.

(Kutató tervezet)

A szegedi népiség története.

A városalapítás körülményei. Ősi halászat a Tiszán és kiöntéseiben. Az ősi nomád pásztorkodás a Duna-Tisza között. A sóhordás, szerteszállítása hajón és tengelyen. A középkori Szeged kultúrája és társadalmi képe. A középkorvégi Szeged fényének: műveltségének, és gazdasági életének népi gyökerei. A török idők városképe: az ősi nomád életmód föllelevenedése, szegedi vándorhalászok, madarászok, pákászok, a szegedi franciskánusok lélegzondozása a hódoltsági területeken. Török nyomok a szegedi népiségben.

A XVIII. század nagy népvándorlása. Szegedi rajok Csongrád-, Csanád-, Békés-vármegyében, majd a Temesközben és Bácskában. Jellemzésük. A dohány- és paprikatermelés kezdetei. Idegenek: németek, bunyevácok, szerbek özönlése a kiszorult őslakók helyére. Népi műveltségük körvonalai, elmagyarosodásuk. Boszorkányperek. Küzdelem a legelőért, a kun puszták ügye. A havi búcsú kibontakozása és néprajzi jelentősége. A folklorista Dugonics. Vedres István telepítési tervei, az erdősítés, homokmegkötés kezdete. A Tiszaszabályozás és hatása: ősi hagyományos életformák eltűnése. Újabb kívándorlások, ezúttal a pusztákra. A szegedi tanyák kialakulása. A betyárvilág történelmi, társadalmi és lélektani háttere. A halászat hanyatlása, a kubikos-társadalom keletkezése és jellemzése. Szeged mint a törpebirtok hazája, ezzel kapcsolatban a paprika jelentősége és szerepe. Az 1879. árvíz hatása a szegedi népiség további sorsára. A jelen helyzet körvonalai.

Szeged népi társadalma.

Az egyes városrészek: Alsóváros, Felsőváros, Palánk, Rókus, Újszeged, Újváros (Móraváros) történeti alakulása és sajátos jellege. Alsóváros: halász, földműves, paprikás. Felsőváros: hajós, halász, mesterember. Palánk: megnagyarosodott kalmár, kisiparos, hivatalviselő. A rókusai fuvaros és kupa, az újszegedi kertész, az újvárosi kubikos jellemzése. A különbségek egyébként Alsó- és Felsőtanya jellemében is megnyilvánulnak, amelyek más városrészből települtek. Sajátos férfi és női foglalkozások. Társadalmi rétegződés. Az egyes foglalkozások különleges műveltségi javai, hatásuk az emberi magatartásra: a) ősfoglalkozások (halászat, pákászat, állattenyésztés, földművelés), b) háziipar (főképpen paprika, szappan, gyékény, tarhonya), c) mesterségek (hajóács, papucsos, kocsikovács, szücs, kékfestő, talicskás, ké-

ses stb.), d) egyebek (hajósok, fuvarosok, kenyérsütögetők, vásárosok, dohánykertészek stb.). A szegénység: kubikosok, tanyások, részesek, béresek, udvarosok stb. rendje.

Szeged vallásos néprajza.

A szegedi vallásos élet multja. A franciskánusok Szegeden, az alsóvárosi templom mint búcsújáróhely, a kegykép köré fűződő legendák. Szegedi szentemberek. A szegedi vallásos népköltészet. A katolikus kultusszal kapcsolatos hiedelmek, szokások, hagyományok. A tanyák vallásossága. Az „újhitűek” jellemzése. A jelen helyzet.

A szegedi folklore.

Dugonics András úttörő munkássága. Gyűjtők a mult században. Kálmány Lajos egyénisége és működése. A szegedi népnyelv. A népdalnak: szövegnek és dallamnak néhány szegedi jellegzetessége. Szeged és az Alföld balladakínese. Mese- és mondaköltészet. Zene és tánc. Gyermeekjátékok. Új kutatások szükségessége.

Szegedi néphagyományok és népszokások: a) a születéshez, házassághoz, halálhoz, b) a jeles napokhoz, c) egyéb alkalmakhoz fűződő hiedelmek és hagyományok. Az eddigi eredmények szintetikus és korszerű feldolgozása, a hiányok kiegészítése, újabb adatok feltárása. A szegedi babonavilág feldolgozása különös tekintettel a szegedi boszorkányperek adataira.

A szegedi nép mindennapi élete.

A szegedi település történelmi alakulása és jelen formái. Dülönevek. A szegedi nép házatája: a) városi parasztház, b) délvidéki telepesház, c) tanyai ház. A napsugaras díszítés. A szegedi nép táplálkozása, szegedi ételkülönlegességek. A szegedi nép ruházatkodása koronként és városrészenként. Népi művészkedés. Családi élet, jogszokások, különös tekintettel egyrészt a városi levéltár anyagára, másfelől pedig a sajátos szegedi foglalkozásokra, Mindennapi élet, ünnepek.

Szeged halászata és állattenyésztése.

A halászat és állattenyésztés mint a szegedi nép ösfoglalkozása. Földrajzi, történelmi és lélektani okai. A halászat története és néprajza, kapcsolatban Algyő és Tápé halászatával. Szeged vízi társadalma: halászgazdák és halászok, hajósgazdák és hajósok, hajóácsok (superok) és vízimolnárok. Csikászok, pákászok és egyéb vízből élő emberek.

Az állattenyésztés szegedi története: Bertrandon de la Brocquière adatainak értelmezése, nomád állattenyésztés a török időkben, a juhászat föltünése. A szegedi puszták élete, pásztortársadalom. Az állattenyésztés néhány helyi jellegzetessége. Vásárok. Jelen helyzet: juhászat a szikeseken, mint a legeltetés egyetlen maradványa.

Földművelés és háziipar.

A földművelés szegedi története különös tekintettel a középkor végének virágzó agrikultúrájára, a XVIII. század dohánykertészetére, a tanyák kialakulására, a paprikatermelésre, az újszegedi zöldség- és virágkertészetre. A paprika termelése és földolgozása. A paprikával foglalkozó társadalmi rétegek. A szegedi birtokrendszer.

Háziipar: a paprikafeldolgozás patriarkális formái, tápai gyékényszövés, vesszőfonás, széksősöprés, stb.

Szegedi népmozgalmak.

Szeged mint török kincstári város: a környék faluinak pusztulása és lakosságának beszivárgása Szegedre. A XVIII. századbéli kivándorlás a Délvidékre, ugyanakkor idegenek özönlése a Palánkba. A szegedi tanyavilág kialakulása. E mozgalmak okai, jellemzése, az új környezet néprajza.¹

Dr. Bálint Sándor

egyet. m. tanár,

polg. isk. tanárk. főiskolai előadó (Szeged)

¹ A kutatások megkönnyítése érdekében a legsürgősebb tennivalók közé tartozik egy szegedi néprajzi és történelmi bibliográfia összeállítása.